

FRANCISCUS JOSEPHUS THALLMAINER

1698 — 1768

Marijan Smolik

Sedanja semeniška knjižnica v Ljubljani je bila od ustanovitve 1701 do približno 1794 središče znanstvenega življenja v Ljubljani. Po prvotni zamisli ustanoviteljev, članov akademije operozov, naj bi bile v njej knjige dostopne široki znanja željni javnosti. Ker je bila njena uprava tesno povezana z ljubljanskim škofijskim ordinariatom oziroma s stolnim kapitljem, so jo imenovali »Javna škofijska knjižnica.«¹

Prvi doslej po imenu znani knjižničar je bil Franc Jožef Thallmainer, čigar delež v glasbenem življenju Ljubljane sredi 18. stoletja je glavni predmet tega zapiska; seveda pa bo treba nekaj povedati tudi o glavni njegovi knjižničarski službi.

Franciscus Bernardus Josephus Thallmainer (pozneje se je podpisoval vedno Franciscus Josephus Thallmainer) je bil rojen 13. aprila 1698 v Ljubljani. Ker imata njegov oče (Janez Ludvik) in njegova mati, (Marija Elizabeta) po dve krstni imeni, on sam pa celo tri, sodimo, da so bili to meščanski ljudje. Družina, v kateri je rasel, je bila precej velika: imel je starejšo sestro ter tri mlajše brate in tri mlajše sestre.²

O njegovi izobrazbi še ni mogoče povedati ničesar, skoraj zanesljivo je le to, da teologije ni študiral v Ljubljani, ker ga ni v škofijskem seznamu tistih, ki so prejeli mašniško posvečenje.³

Knjige, za katere je z vpisi (rokopisni ekslibris) dokazano, da so bile njegova last, predno so prišle v semeniško knjižnico in o katerih bomo še govorili, razodevajo lastnikovo široko izobrazbo; morda ne bi bilo pretirano sklepati, da je študiral na kakšnem italijanskem zavodu kot mnogi njegovi sodobniki.

O njegovih službah do nastavitve za ljubljanskega knjižničarja doslej ne vemo ničesar. Tudi njegov prednik na knjižničarskem mestu

¹ Prim. M. Smolnik, Glasbeno življenje v baročni Ljubljani, Kronika VIII, 1960, str. 184.

² Krstne matice stolne župnije v Ljubljani (v Kapiteljskem arhivu: KapALj); njegov krst je vpisan v knjigi XIV, str. 196.

³ Protocollum ordinatorum za leto 1711—1756 v nadškofijskem arhivu v Ljubljani pozna v tem času dva duhovnika Thallmainerja, ki pa sta oba bila doma iz Kranja (Crainburgensis): Janez Jožef je bil posvečen 1715, Janez Mihael pa 1725. Kranjske krstne matice razodevajo v tem času več družin tega imena v Kranju, v Ljubljani pa so bile vsaj tri družine Thallmainerjev.

nam je neznan, čeprav je leta 1740 uradno zapisano, da je škofijska javna knjižnica imela posebnega knjižničarja v skladu z ustanovno listino.⁴

Dekret o Thallmainerjevi nastavitvi je ljubljanski škof Schrattenbach izdal dne 30. aprila 1742.⁵ Naštevava njegove pravice in dolžnosti, kakor jih je določala ustanovna listina iz leta 1701. Imel je letno plačo 100 goldinarjev nemške veljave (kar so bile obresti iz glavnice 2000 goldinarjev, ki so jo položili ustanovitelji škof Ziga Herberstein, prost Janez Krstnik Prešeren in dekan Janez Anton Dolničar); zato pa je moral knjige lepo urediti, jih v redu držati, narediti ustrezen katalog in nikomur ni smel dovoliti, da bi si knjigo izposodil izven knjižnične dvorane. Knjižnico je moral imeti odprto vsak delavnik (razen četrta) zjutraj od 6. do 8. (pozimi od 9. do 11.), popoldne pa od 2. do 3. Kakor je določala ustanovna listina, so Thallmainerja za knjižničarja predlagali stolni kanoniki izmed tistih duhovnikov, ki so bili v službi pri stolnici.⁶ V seznamih udeležencev ljubljanskih škofijskih sinod (npr. 1749, 1752, 1754 in 1762) res beremo, da je bil Franc Jožef Thallmainer ne le »publicae Bibliothecae Episcopalis Bibliothecarius«, ampak tudi beneficiat Janežičeve ustanove, ki je bila vezana na oltar Odrašenika svetá v ljubljanski stolnici.⁷ Stanoval je v semenišču,⁸ služboval pa je do 2. januarja 1768, ko je umrl star še ne 70 let.⁹

Knjižničar Thallmainer je vzel svojo službo zelo resno. Sestavil je abecedni katalog vseh knjig (seveda danes ni več v rabi, je pa ohranjen),

⁴ Poročilo o stanju ljubljanske škofije, ki je bilo za Rim napisano 4. junija 1740, pravi: Reperitur in Metropoli Labacensi ad Cathedralem Ecclesiam perampla et publica Bibliotheca exquisitis libris Ecclesiasticis, Canonicis, Historicis, Moralibus, Juridicis et Medicis instructa Bibliothecario ad eandem cum habitatione sua constituto, singulis diebus, ante et pomeridianis horis ad publicum usum aperta (Protocollum off. episcop. 51, str. 428 v nadškof. arhivu v Ljubljani).

⁵ V istem protokolu je pri datumu 30. aprila 1742 (na str. 605) vpisan dekret o nastavitvi Franca Jožefa Thallmainerja za knjižničarja: Franciscus Josephus Thallmainer a Reverendissimo Capitulo Labacensi sub die 27. currentis mensis Officialibus Cathedralis Ecclesiae adscriptus supplicuit Celsitudini suae Reverendissimae pro conferendo sibi Bibliothecarii munere ad Cathedralem Ecclesiam erectae Bibliothecae, cui datum est Decretum: Supplicantem Officialibus Capitularibus Venerabili Capitulo nostro sub die 27. Aprilis anni currentis aggregatum in Bibliothecae publicae ad Cathedralem Ecclesiam nostram erectae Bibliothecae stipendio annuo 100 florenorum germanicae monetae ea stricta obligatione assumimus ut...

⁶ Ustanovna listina, ki je datirana 30. maja 1701 in ki je znana samo v prepisih v semeniški knjižnici, pravi: Jus suscipiendi Bibliothecarium praefatorum duorum Millium censum recepturum sit semper penes Episcopum Labacensem, pro tempore futurum, ita tamen, ut sub poena nullitatis semper unanimiter officialibus Sacerdotibus venerabilis Capituli Labacensis seligere ac pro Bibliothecario determinare teneatur.

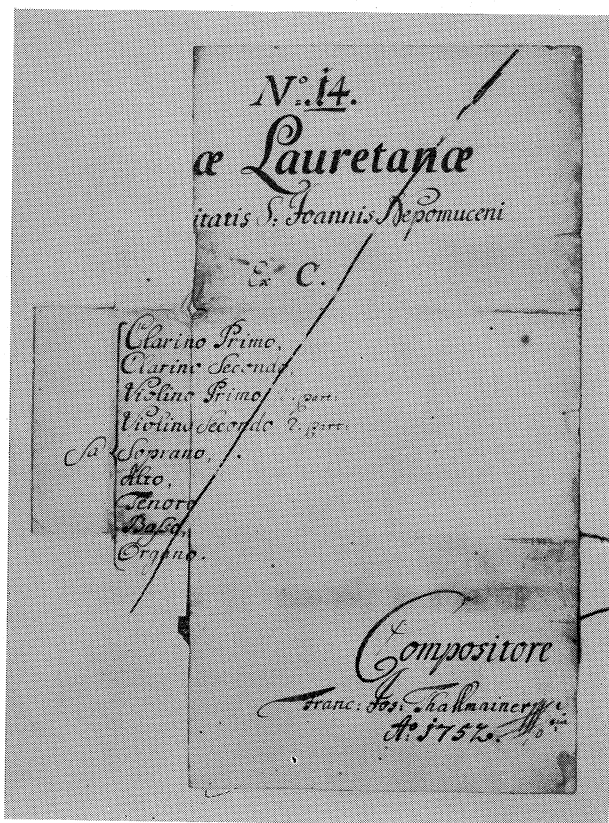
⁷ Prim. zapisnike (v rokopisu) naštetih sinod v nadškof. arhivu v Ljubljani.

⁸ Prim. poročilo generalnega vikarja Karla Peera cesarici Mariji Tereziji o stanju semenišča v letu 1752: In diesem Gebäu haben zwey Vicarii, zwey Leviten, der Sacristan, der Catechist, der Bibliothecarius, der Schullmaister mit seinen Chor=Knaben, und der Dom=Messner die Wohnung, und zwar in partem sustentationis, zu genüss: in diesem Gebäu befindet sich eine öffentliche Bibliothec, so ad usum, et commodum publicum errichtet worden (nadškofijski arhiv v Ljubljani, fasc. 31, mapa s popisom listin).

⁹ Mrliška matica stolne župnije v Ljubljani (v KapALj) pravi, da je umrl star 70 let.

zavedal pa se je, da ta katalog ne zadošča. Zato je sestavil še stvarni katalog po geslih (vseh je 79), ki jih je razvrstil po abecednem redu (tudi ta je ohranjen).

Imel je tudi veliko smisla za zbiranje knjižnih redkosti, zlasti drobnih, na videz nepomembnih tiskov, ki jih je po zgledu starejših bibliofilov (npr. obeh bratov Dolničarjev in škofa Žige Herbersteina) dal vezati v zbornike in jih tako ohranil poznim rodovom. Morda je prav ta njegova ljubezen do knjig bila povod, da so ga nastavili kot knjižničarja. Kdor bi se lotil popisovanja njegove osebne knjižnice, ki jo je še v času svojega službovanja vključil v javno knjižnico (vpisane so namreč že v prej omenjena kataloga), bi mogel odkriti njegovo široko in vsestransko izobrazbo. To delo ne bi bilo pretežko, saj je vse svoje knjige podpisal: »Ex Libris Francisci Josephi Thallmaineri«.

Naslovni list za Litaniae Lauretanae F. J. Thallmeinerja

Kakor pričujoče različni ohranjeni zapiski in katalogi, se je knjižnica v času njegovega službovanja zelo obogatila, ker so vanjo vključili tudi knjige, ki so bile prej last ljubljanskih škofov, pa so bile ali v Ljubljani ali v Gornjem gradu.

V letih od 1749 do 1767 je celo prodajal slovenske knjige, ki jih je dal natisniti Franc Mihael Paglovec: prevod Scupolijeve knjige »Sveta vojska« in »Thomasa Kempensaria Bukve«. ¹⁰ Kako tesno je bil Paglovec povezan z ljubljansko knjižnico in tudi s Thallmainerjem, kaže dejstvo, da je v testamentu zapustil svojo rokopisno zbirko pesmi ali »arhivu B. M. V (torej frančiškanom v Kamniku) ali ljubljanski (semeniški) biblioteki«, ¹¹ čeprav vemo, da je zdaj ta dragocena zbirka pesmi v NUK.

Na Thallmainerjeve knjige z glasbenega področja je prvič opozorila v op. 1 navedena razprava »Glasbeno življenje v baročni Ljubljani«. Dragotin Cvetko je te podatke še bolj izčrpno osvetlil v knjigi »Academia Philharmonicorum Labacensis«, Ljubljana 1962. Na tem mestu znova zbrani in dopolnjeni podatki naj še boljše dokažejo glasbeno usmerjenost vestnega ljubljanskega knjižničarja.

Njegov seznam specialnih muzikalnih del v stvarnem katalogu obsega sicer le štiri dela, ¹² toda dve izmed njih sta bili Thallmainerjeva osebna last: Schäfferjev »Chorus Marianus« iz leta 1694 ter rokopisna Caldarova maša »Missa da Capella« — »con 4 Voci senza Organoc«, kot jo sam označuje v katalogu. ¹³ Vsa štiri dela so še zdaj v semeniški knjižnici ¹⁴ in Thallmainer je najbrž le pomotoma pozabil vpisati še Bononcinijevo »Musica prattica« iz leta 1688, ker je še zdaj v knjižnici pod signaturo y VI 24. ¹⁵

Ostale knjige semeniške knjižnice, ki so povezane z glasbo (igre, operni in oratorijski libreti), ¹⁶ so bile že v knjižnici, ko je bil Thallmainer knjižničar, ali pa jih je on prinesel iz svoje zbirke. To kaže, da je bil glasbeno vsaj dovzeten, če ne posebej izobražen; zato pa sodim, da je njegov osebni delež pri tej zbirki večji kot pa vpliv filharmonikov, stolnega kora ali študentov, ki so v hiši stanovali ter vsi hodili na jezuitsko

¹⁰ Viktor Steska, Francišek Mihael Paglovec, Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko 14, 1904, str. 74—75, pravi, da je v semeniški knjižnici videl Thallmainerjev zapisek, ki pove, koliko izvodov omenjenih dveh knjig je prodal v teh letih zasebnikom in knjigarjem.

¹¹ Fr. Kidrič v SBL II, 248.

¹² Prim. Cvetkovo »Academia Philharmonicorum Labacensis«, Ljubljana 1962 (v naslednjem: Cvetko), str. 17, 18 in 81.

¹³ Za to mašo pravi Cvetko, n. d. 81, op. 133, da so jo izvajali v stolnici ali s sodelovanjem filharmonikov.

¹⁴ Pod geslom »Musical«: ima zapisane: 1. Lorenzo Penna, Li primi albori musicali, 1696; sedanja signatura y VI 22; 2. Gaspar Schottus, De Harmonica, seu Musica, kar je 25: poglavje njegovega dela »Cursus Mathematicus«; sedaj sign. y IV 4 — knjiga je bila last duhovnika Mihaela Grošlja (Ex libris R. D. Michaeli Grossel); 3. Wilhelm Schäffer, Chorus Marianus, 1694; sign. O II 6; 4. Antonio Caldara, Missa da Capella; sign. D VI 5.

¹⁵ Prim. Cvetko 18.

¹⁶ Prim. Smolik, nav. razprava, ter podrobno analizo pri Cvetku, str. 10, 11, 14, 16—18, 81, 92.

gimnazijo.¹⁷ Če računamo tudi s tem, da je bil bibliofil in poleg tega še poklicni knjižničar, bo najbrž treba reči, da je obsežna glasbena zbirka semeniške knjižnice v večji meri rezultat Thallmainerjeve zbirateljske in ljubiteljske vneme kot pa nekakšen seznam delovanja filharmonikov. Približno polovica doslej evidentiranih tiskov z glasbeno vsebino je bila namreč pred vključitvijo v javno knjižnico njegova osebna last.

Thallmainerjevi skrbnosti se moramo zahvaliti, da poznamo nekatere izmed libretov, ki so bili tiskani za predstave v Ljubljani (Il Tamerlano 1732,¹⁸ Euristeo 1733), v Celoveu (Artaserse 1738, Cesare in Egitto 1738) ter v Trstu (Nel perdono la vendetta 1732).¹⁹ Prav vsi pa so bili tiskani pred njegovo nastavitvijo za knjižničarja.

Thallmainer je kot zbiralec drobnih tiskov ohranil tudi tiste štiri govore, ki so dragocene pričre za delovanje akademije filharmonikov v letih 1742, 1743, 1744 in 1745.²⁰

Med pregledovanjem doslej naštetega glasbeno pomembnega gradiva pa je menda D. Cvetko prvi opazil tudi dokument, ki izpričuje, da je bil knjižničar Thallmainer ne le ljubitelj glasbe, ampak tudi skladatelj.

Ohranjeni operni libreti niso vsi trdno vezani v knjige, nekateri so zgolj zaviti v trši papir in povezani z vrstico. Tak način shranjevanja je uporabljal že Thallmainer, kot dokazuje njegova lepa pisava na svežnjih.

¹⁷ Cvetko 92—93, op. 144: »Te in gotovo še mnoge druge skladbe je uporabljal v svoji praksi Collegium Carolinum Nobilium, rabile pa so verjetno tudi za prakso v škofovskem dvorcu, akademiji filharmonikov in morda še komu.« — Ta domneva sloni predvsem na Dolničarjevih popisih semenišča, ki ga je samo on imenoval »Coll... Nobilium«; v semenišče je prišlo prvih 12 gojencev l. 1717, knjižnica je bila opremljena šele 1725, Dolničar pa je pisal l. 1714, in umrl 1719. L. 1764 gojencev ni bilo več kot 20 ter nekaj duhovnikov, ki so še študirali (prim. M. Smolik, Kako so zidali semenišče v Ljubljani, Kronika 7 [1959] 92; Alumni Seminarii Ep. 1717—1785 ter poročilo za Rim leta 1764 v Protocoll. off. episc. 1761—1772, str. 369 — oboje v nadškofijskem arhivu v Ljubljani).

¹⁸ Prim. Cvetko 175, op. 296; a tudi ta libreto je bil Thallmainerjeva osebna last pred vključitvijo v semeniško knjižnico.

¹⁹ Prim. Smolik, nav. razprava 185—188; pa še Dušan Ludvik, Paolo Vida, Kronika XIV, 1966, 194—195.

²⁰ Prim. seznam teh govorov: Smolik, nav. razprava str. 192; podrobno analizo pa gl. Cvetko, 118—120 in 126—127. Žal ni izpričan Thallmainerjev tisti govor, ki ga je p. Feliks a S. Matre Anna imel 28. junija 1742 ob žalni slovesnosti, ki jo je akademija filharmonikov pripravila v avguštinski cerkvi za svojim pokojnim »Director und Schutzherr« grofom Janezom Gašperjem Cobenzlom. Tiskani govor »Trauer=und Lob=Rede Uber den Tödlichen Hintritt Dess Hochgebohrnen Herrn, Herrn Johann Caspar... Cobenzel« pozna Pohlin (Bibliotheca 19), SBL I, 174 ter Radics v rokopišni zgodovini filharmonične družbe (NUK, Ms) na str. 43—45. Ta govor odgovarja na vprašanje, ki si ga D. Cvetko zastavlja na str. 123: »od kdaj so bili deželni glavarji tudi ravnatelji z zaželeno vlogo protektorjev akademije... Morda je akademija začela s tako prakso šele pri Antonu Jožefu Auerspergu. To pa se ne zdi povsem verjetno, ker ga je že ob umestitvi za deželnega glavarja slavila kot svojega ravnatelja. Iz tega bi lahko sklepali, da je omenjeno prakso uvedla že prej.« Ker omenjeni tiskani govor že v naslovu in večkrat v besedilu pravi, da je bil grof Cobenzl »Director und Schutzherr« akademije filharmonikov, bo torej treba popraviti Perizhofferjevo oznako, ki jo navaja Cvetko na str. 123, op. 193 in sklep: »Če bi bil Cobenzl kot deželni glavar v akademiji filharmonikov kaj več, bi bil Perizhoffer to nedvomno omenil. Vendar takega podatka v njegovem spisu ni.« Tudi ta zanimivi govor je v semeniški knjižnici s signaturo Q V 2.

Trije izmed teh ovitkov nam povedo, da so bile vanje nekoč zavite posamezne arije neke skladbe v čast sv. Janezu Nepomuku, ki jo je zložil »Zivilhoffer, Maestro di Capella della Sua Eminenza Signore Cardinale Zacchi«. Ovitek AE 86 govori za obstoj skladbe: »No. 31. Aria Confraternitatis Sti. Joannis Nepomuceni Quae incipit: O Lingua renata putrore carens« za bas solo, prvo in drugo violino, violončelo in orgle, ali pa namesto violončela tudi samo orgle. Ovitek AE 90 za štev. 34: arija, ki se začinja: »Sanctus hodie laudetur« za tenor solo, prvo in drugo violino, violončelo, najbrž pa tudi kontrabas in orgle (pa je papir odrezan). Ovitek AE 89 je bil za štev. 35: skladba z naslovom »Aria«, kot ostali dve, pač pa je bil to tercet, ki se je začel »Par Conjugatorum Status« in so ga peli sopran (kot zastopnik devic), alt (kot zastopnik vdov) in tenor (kot zastopnik poročenih) ob spremljavi prve in druge violine, najbrž kontrabasa in orgel.

Wenzel Zivilhofer je bil kot glasbenik v službi pri Esterhazyju v Železnem (Eisenstadt) omenjen v letih 1715 in 1720.²¹ Ovitki, ki jih je ohranila Thallmainerjeva varčnost, pa povedo, da je bil v službi tudi pri strigonskem (Esztergom) nadškofu Csakyju (kakor se madžarsko piše namesto Zacchi); ta pa je bil nadškof od 1751 do 1757.²² Morda bodo ti trije ovitki Zivilhoferjevih skladb celo dopolnili skromno podobo delovanja tega skladatelja.

Na nekem drugem ovitku (s signaturo AE 88), ki ga je tudi pisal Thallmainer, beremo: »Compositore Franc: Jos: Thallmainer (manu propria) A^o 1752«. Ker je list precej obrezan, ga je mogoče prav prebrati šele s pomočjo Zivilhoferjevih skladb in se potem celotni vpis glasi: »No. 14. Litaniae Lauretanae Confraternitatis S: Joannis Nepomuceni. Ex C. Clarino Primo. Clarino Secondo. Violino Primo. Violino Secondo. Soprano. Alto. Tenore. Basso. Organo. Compositore Francisco Josepho Thallmainer, Anno 1752«.

Ne more biti torej nobenega dvoma, da je ljubljanski knjižničar Franc Jožef Thallmainer leta 1752 zložil večglasne lavretanske (Marijine) litanije za zbor, orgle in majhno orkestralno zasedbo. Namenjene so bile po vsej verjetnosti stolniški bratovščini sv. Janeza Nepomuka (morda so bili pri izvedbi udeleženi tudi filharmoniki, kdo ve?), čigar češčenje se je po letu 1729, ko so ga razglasili za svetnika, močno razširilo tudi v naših krajih.²³

Večglasne kompozicije litanjskih vzklikov in prošenj so bile v tej dobi (zlasti pa nekoliko prej) nekaj zelo razširjenega, vendar so v 18. stoletju le še skladatelji manjšega pomena skladali litanije, kolikor so jih potrebovali pri svojem praktičnem delu.²⁴

²¹ Toliko ve o njem Eitner, Quellen-Lexikon IX² (1959), 358.

²² Gams, Series Episcoporum Ecclesiae Catholicae, Ratisbonae 1873, str. 381, ima te podatke, nima ga pa označenega kot kardinala. Morda je to pri skladbi napisano le zaradi večjega skladateljevega ugleda.

²³ Prvo slovensko pesem v čast sv. Janezu Nepomuku »O Joannes velik svetnik« je zapisal leta 1733 že zgoraj omenjeni Paglovec.

²⁴ Prim. kar pravi B. Stäblein o teh skladbah pod geslom »Litaneic« v MGG VIII (1960), 1003.

Zanimivo bi bilo, če bi se po tej objavi naslova Thallmainerjeve skladbe našla v kakšnem arhivu tudi kompozicija ali pa morda celo še kakšna druga njegova skladba. Biografski in bibliotekarski zapis o Francu Jožefu Thallmainerju naj bi napolnil glasbene zgodovinarje, da bi oboogatili in spopolnili portret našega rojaka iz Ljubljane.

SUMMARY

Franciscus Josephus Thallmainer (1698—1768) was born in Ljubljana. He was a priest at the cathedral and spent a great part of his life as a librarian of the first public library — the bishop's library in Ljubljana (1742—1768). In this library (now the Seminary library) he made a great collection of books containing texts or synopses of operas, oratorios and school dramas. These are documents of great importance for the history of music life of Ljubljana during the baroque era, especially for the history of the Academy of Philharmonics.

Thallmainer made a note on a small piece of paper which served as an envelope for the other books. This note gives us the single certification that he was also a composer. It is possible that further investigations of archives and libraries will discover other Thallmainer compositions, but the fact that his composition was a Litany means that he must not be a composer of great importance.